Talim Noktası.

6. Sınıf

Türkçe

Zıtlık İfadeleri; Kesme İşareti ve Yay Ayraç

5. Tema: Bilim ve Teknoloji · Konu 07 · Konu Anlatımı

Zıtlık ifadeleri; kesme işareti ve yay ayraç

Bilim ve Teknoloji · Konu 07

Bu konuda neler var?

1 Okuyalım: Çizgiyi İzleyen Robot 4
2 Zıtlık Bildiren İfadeler 7
3 Zıtlık İfadelerini Yerinde Kullanalım 10
4 Yazım ve Noktalama Köşesi 14
★ Konu Testi 17
★ Cevap Anahtarı 19

“Bu deney çok zor görünüyordu ama sonunda başardık.” Bu cümlede iki durum karşı karşıya gelir: deneyin zor görünmesi ve başarılması. İki durumu birbirine bağlayan küçük bir kelime, aradaki karşıtlığı okura hemen sezdirir. Bilim insanları da beklenen ile gerçekleşen arasındaki farkı anlatırken bu tür kelimelere sık başvurur. Bu konuda zıtlık bildiren ifadeleri tanıyacak, onları işlevine uygun kullanacak, cümleleri kendi ifadenizle yeniden kuracak ve kesme işareti ile yay ayracın bazı görevlerini uygulayacaksınız.

Bu konuda

- Özgün bir metni okuyacak, metindeki zıtlık bildiren ifadeleri ve karşılaştırılan durumları bulacaksınız.
- **Ama, fakat, lakin, ancak, aksine, tam tersine, aslında, hâlbuki, yoksa** gibi ifadelerin işlevlerini belirleyeceksiniz.
- Bu ifadeleri cümlelerinizde işlevine uygun kullanacaksınız.
- Cümleleri anlamını bozmadan kendi ifadenizle yeniden kuracaksınız.
- Kesme işaretinin kısaltmalarda, harf ve eklerden sonra ve düşen seslerde; yay ayracın ek bilgi, tiyatro, alıntı ve madde göstermede kullanımını uygulayacaksınız.
- Bu ifadelerin dil bilgisi adlarını ezberlemeniz gerekmez; onları metinde fark edip yerinde kullanmanız yeterlidir.

Anahtar kavramlar

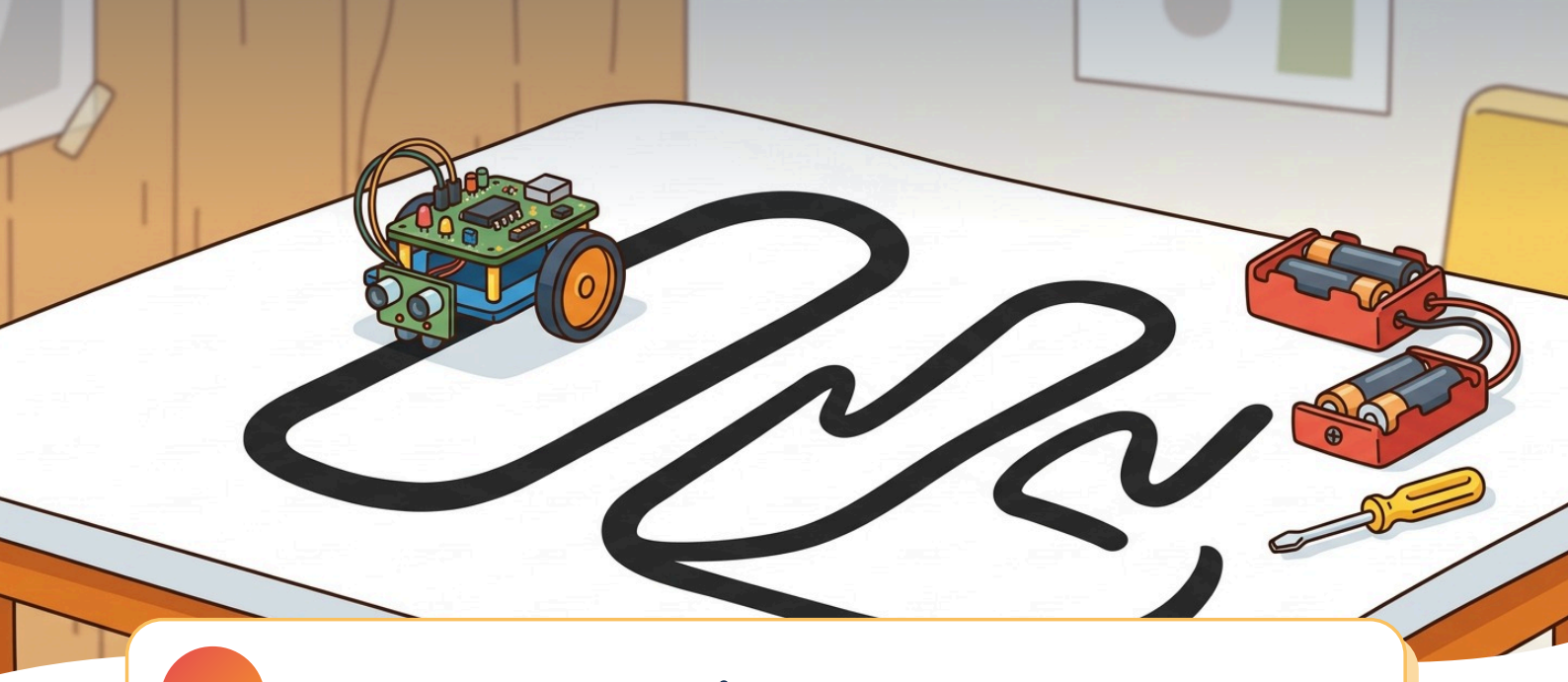
zıtlık · karşıtlık · beklenen durum · gerçekleşen durum · kendi ifadesiyle kurma · kesme işareti · kısaltma · yay ayraç

Etkinlik 1

Ön değerlendirme: Ne biliyorum?

1. “Hava çok güzeldi ama piknik ertelendi.” cümlesinde hangi iki durum karşılaştırılmıştır?
2. “Deney zor değildi, … çok kolaydı.” cümlesindeki boşluğa hangi kelimeyi yazarsınız?
3. “TDK” kısaltmasına “-e” eki getirildiğinde nasıl yazılır?
4. Bir yazıda maddeleri sıralarken sayılardan sonra hangi işareti kullanabilirsiniz?

Notlarım

1 Okuyalım: Çizgiyi İzleyen Robot

Etkinlik 2

Okumadan önce

- Başlığı ve görseli inceleyiniz. Bir robotun siyah bir çizgiyi nasıl izleyebileceğini bir cümleyle tahmin ediniz.
- Metni sessiz okuyunuz. Okurken kahramanların beklediği ile gerçekte olanın nerelerde farklı olduğuna dikkat ediniz.

★ ÇİZGİYİ İZLEYEN ROBOT

Okulumuzun bilim fuarına iki hafta kalmıştı. Fen bilimleri öğretmenimiz Kemal Bey, her gruptan bir proje seçmesini istediğinde Defne hemen elini kaldırdı:

— Siyah bir çizgiyi izleyen küçük bir robot yapalım!

Arda kaşlarını kaldırdı:

— Robot mu? O iş için mühendis olmak gerekir. Hem çok da pahalıdır.

Ben de Arda gibi düşünüyordum. Robot denince aklıma dev fabrikalar, karmaşık makineler geliyordu. Aslında işin sandığımız kadar zor olmadığını sonra anlayacaktık.

Kemal Bey bize basit bir plan verdi: 1) Parçaları topla. 2) Devreyi kur. 3) Robotu dene ve düzelt.

Malzemeler pahalı değildi, aksine oldukça ucuzdu; çoğu zaten evlerimizde vardı. Eski bir oyuncak arabanın tekerleklerini, iki küçük motoru ve bir pil yuvasını kullandık. Robotumuzun beyni (avuç içi büyüklüğünde bir devre kartı) okulun laboratuvarındaydı. Işığı algılayan iki küçük göz de ekledik.

İlk denemede robot hızla ilerledi ama çizgiyi izlemedi, doğruca masanın kenarına gitti. Arda onu son anda yakaladı.

— Ben söylemiştim, dedi. Bu iş bize göre değil.

— Hâlbuki daha ilk denemedeyiz, dedi Defne. Bir şeyi yanlış yaptık, o kadar.

Kemal Bey robotu inceledi:

— Sorun motorlarda mı yoksa gözlerde mi? Bunu bulmadan ilerleyemeyiz.

Gözleri biraz aşağı indirip yeniden denedik. Bu kez robot çizgiyi izledi ancak virajlarda yolunu kaybetti. Hızını azalttık. Üçüncü denemede robot, siyah çizgiyi baştan sona hiç şaşmadan izledi. Sınıfta alkış koptu.

Fuar günü jürinin robotumuzla pek ilgilenmeyeceğini düşünüyorduk. Tam tersine, jüri üyeleri masamızdan uzun süre ayrılmadı. İçlerinden biri, NASA'nın Mars'a gönderdiği gezgin araçların da algılayıcılarıyla çevresini tanıyarak yolunu bulduğunu anlattı. Ardından bize TÜBİTAK'ın düzenlediği bilim şenliklerinden söz etti.

O akşam Arda bana döndü:

— Haklıymışsınız, dedi. Zor görünüyordu fakat adım adım yapılabiliyormuş.

Fuar panomuzun en üstüne de şu sözü yazmıştık: "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir." (Mustafa Kemal Atatürk, 1924)

Bu metin özgün olarak yazılmıştır.

Kelime köşesi

- **algılamak:** Duyu organları ya da bir araç yardımıyla bir şeyin varlığını fark etmek.
- **devre kartı:** Elektronik parçaların üzerine yerleştirildiği, bir aletin çalışmasını yöneten kart.
- **şaşmak:** Yolunu kaybetmek, doğru yönden ayrılmak.
- **mürşit:** Doğru yolu gösteren, yol gösterici.
- **muvaffakiyet:** Başarı.

Etkinlik 3

Metinde ne yazıyor?

1. Anlatıcı ve Arda, robot yapmak hakkında başta ne düşünüyordu?
2. Robot ilk iki denemede hangi sorunları yaşadı? Bu sorunlar nasıl çözüldü?
3. Aşağıdaki tabloyu metne göre doldurunuz.

Metindeki cümle	Hangi iki durum karşılaştırılmış?
Malzemeler pahalı değildi, **aksine** oldukça ucuzdu.	
Robot hızla ilerledi **ama** çizgiyi izlemedi.	
Hâlbuki daha ilk denemedeyiz.	
Tam tersine, jüri üyeleri masamızdan uzun süre ayrılmadı.	

1. Fuar panosuna yazılan sözü kendi ifadenizle açıklayınız.

Ne öğrendik?

1. Metindeki olayları oluş sırasına göre 1'den 4'e kadar numaralandırınız: ( ) Robot virajlarda yolunu kaybetti. ( ) Defne robot yapmayı önerdi. ( ) Jüri masadan uzun süre ayrılmadı. ( ) Robot masanın kenarına gitti.

2. Kemal Bey'in verdiği planın üç adımını yazınız.

3. Arda'nın düşüncesi metnin başından sonuna nasıl değişmiştir?

4. Bu metinde asıl vurgulanan düşünce aşağıdakilerden hangisidir?
   A) Robotlar yalnızca fabrikalarda kullanılır.
   B) Zor görünen bir iş, deneyerek ve hatalardan öğrenerek başarılabilir.
   C) Bilim fuarlarında yalnızca robotlar sergilenir.
   D) Pahalı malzemeler projeyi her zaman başarılı kılar.

Notlarım

2 Zıtlık Bildiren İfadeler

Metinde “Robot hızla ilerledi **ama** çizgiyi izlemedi.” cümlesini okudunuz. Bu cümlede robotun ilerlemesi beklenen bir durumdur. Çizgiyi izlememesi ise bu beklentiye ters düşer. İki durumu birbirine bağlayan **ama** kelimesi aradaki karşıtlığı gösterir.

Tanım Zıtlık bildiren ifadeler

İki düşünce, durum ya da cümle arasındaki karşıtlığı gösteren kelime ve kelime gruplarına zıtlık bildiren ifadeler denir. Bu ifadeler, bir sözden sonra beklenmedik ya da karşıt bir durumun geleceğini okura önceden haber verir.

Zıtlık bildiren ifadeler ve işlevleri

- **Ama, fakat, lakin, ancak:** Önceki söze karşıt ya da beklenmedik bir durum ekler. Bu kelimeler çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilir: Robot çizgiyi izledi **ancak** virajlarda yolunu kaybetti. **Lakin** daha çok yazı dilinde kullanılır.
- **Aksine, tam tersine:** Çoğunlukla olumsuz bir yargıdan sonra gelir; olumsuzlanan ya da beklenen durumun tam karşıtını vurgular: Malzemeler pahalı değildi, **aksine** oldukça ucuzdu. Burada olumsuzlanan "pahalı" sözünün karşıtı olan "ucuz" vurgulanmıştır. Jürinin robotla ilgilenmeyeceğini sanıyorduk; **tam tersine**, jüri masamızdan uzun süre ayrılmadı.
- **Aslında:** Görünen ya da sanılan ile gerçeğin farklı olduğunu belirtir: **Aslında** işin sandığımız kadar zor olmadığını sonra anlayacaktık.
- **Hâlbuki:** Bilinen ya da unutulan bir gerçeği hatırlatarak karşıtlık kurar: **Hâlbuki** daha ilk denemedeyiz.
- **Yoksa:** İki seçeneği karşı karşıya getirir: Sorun motorlarda mı **yoksa** gözlerde mi? "Aksi hâlde" anlamında da kullanılır: Pilleri kontrol et, **yoksa** robot yolda durur.

Beklenen ile gerçekleşen arasındaki zıtlık

	Beklenen	Gerçekleşen
ama	Robot hemen çalışacak.	İlk denemede çizgiyi izlemedi.
aslında	Robot yapmak çok zor.	Basit parçalarla yapılabiliyormuş.
hâlbuki	Bu iş bize göre değil.	Daha ilk denemedeyiz.
tam tersine	Jüri ilgilenmeyecek.	Jüri masadan uzun süre ayrılmadı.

Örnek 1: Karşılaştırılan durumları bulalım

Soru: Aşağıdaki paragraftaki zıtlık bildiren ifadeleri bulunuz. Her birinin hangi iki durumu karşılaştırdığını yazınız.

> İlk telefonlar büyük ve ağırdı ama yalnızca konuşmaya yarıyordu. Bugünün telefonları küçük fakat pek çok işi bir arada yapabiliyor. Birçok kişi telefonların hayatımızı yalnızca kolaylaştırdığını düşünüyor. Aslında telefonu gereğinden uzun kullanmak uykumuzu ve dikkatimizi olumsuz etkileyebiliyor.

Çözüm: Ama: İlk telefonların büyük ve ağır olması ile yalnızca konuşmaya yaraması karşılaştırılmıştır. **Fakat:** Bugünün telefonlarının küçük olması ile pek çok işi yapabilmesi karşılaştırılmıştır. **Aslında:** Telefonların hayatı yalnızca kolaylaştırdığı düşüncesi ile uyku ve dikkat üzerindeki olumsuz etkisi karşılaştırılmıştır.

Örnek 2: Uygun ifadeyi seçelim

Soru: Aşağıdaki cümlelerdeki boşluklara **aksine, yoksa, hâlbuki** ifadelerinden uygun olanı yazınız.

> a) Bu deney tehlikeli değil, … oldukça güvenli.
> b) Tableti şarj et, … akşam kullanamazsın.
> c) Ece projeyi bitiremediğini söyledi; … dün akşam son parçayı da tamamlamıştı.

Çözüm: a) **aksine.** Olumsuz bir yargıdan (“tehlikeli değil”) sonra, olumsuzlanan durumun tam karşıtı (“güvenli”) vurgulanmıştır. b) **yoksa.** “Aksi hâlde” anlamı vardır. c) **hâlbuki.** Ece’nin sözü, bilinen bir gerçek hatırlatılarak çürütülmüştür.

Ne öğrendik?

1. “Bilgisayar çok hızlıydı ama ekranı küçüktü.” cümlesinde hangi iki özellik karşılaştırılmıştır?

2. “Aksine” kelimesini kullanarak bir cümle kurunuz.

3. “Bu soruyu kendin mi çözdün yoksa kitaba mı baktın?” cümlesinde “yoksa” nasıl bir işlev üstlenmiştir?

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zıtlık bildiren bir ifade kullanılmamıştır?
   A) Robot küçüktü fakat çok güçlüydü.
   B) Hava soğuktu ama denemeyi bahçede yaptık.
   C) Deneyi bitirdik ve sonuçları panoya astık.
   D) Sınav kolay değildi, tam tersine çok zordu.

Notlarım

3 Zıtlık İfadelerini Yerinde Kullanalım

Zıtlık bildiren ifadeler birbirine benzese de her biri her cümleye uymaz. Yanlış ifade seçildiğinde cümle anlamsızlaşabilir. Aşağıdaki kartları inceleyiniz.

AMA AİLESİ

Ama, fakat, lakin ve ancak çoğu cümlede birbirinin yerine kullanılabilir: “Robot küçüktü ama güçlüydü.” ile “Robot küçüktü fakat güçlüydü.” aynı anlamı verir.

AKSİNE İÇİN OLUMSUZ

Aksine ve tam tersine çoğunlukla olumsuz bir yargıdan sonra gelir; olumsuzlanan ya da beklenen durumun tam karşıtını vurgular. Doğru: “Deney zor değildi, aksine kolaydı.” Uygun değil: “Deney zordu, aksine kolaydı.” Burada önce olumsuz bir yargı yoktur; cümle kendisiyle çelişir.

HÂLBUKİ HATIRLATIR

Hâlbuki bilinen bir gerçeği hatırlatır: “Telefonumu kaybettiğimi sandım; hâlbuki cebimdeymiş.”

Cümleyi kendi ifademizle kurmak: Zıtlık bildiren bir cümleyi anlamını bozmadan başka kelimelerle de söyleyebiliriz. Bunun için başka bir zıtlık ifadesi kullanabilir, cümlenin sırasını değiştirebilir, olumsuz bir yargıyı olumluya çevirebilir ya da iki cümleyi birleştirebiliriz. Önemli olan, karşıtlığın ve anlamın korunmasıdır.

Tanım **Cümleyi kendi ifadesiyle kurma**

Bir cümleyi anlamını koruyarak başka kelimelerle ya da başka bir cümle yapısıyla yeniden söylemeye cümleyi kendi ifadesiyle kurma denir. Zıtlık bildiren bir cümlede karşıtlık da korunmalıdır. Bunun için aynı karşıtlığı veren başka bir zıtlık ifadesi seçilebilir, cümlelerin sırası değiştirilebilir, olumsuz bir yargı olumluya çevrilebilir ya da iki cümle birleştirilebilir.

Zıtlık bildiren cümleleri kendi ifademizle kurmak

	Asıl cümle	Kendi ifademle
Başka bir ifadeyle	Hava soğuktu ama bahçede çalıştık.	Hava soğuk olmasına rağmen bahçede çalıştık.
Sırayı değiştirerek	Telefonum eski ama hızlı çalışıyor.	Telefonum hızlı çalışıyor, hâlbuki eski bir model.
Olumluya çevirerek	Bu deney tehlikeli değil, aksine güvenli.	Bu deney güvenlidir, hiçbir tehlikesi yoktur.
Birleştirerek	Robot küçüktü. Çok güçlüydü.	Robot küçüktü fakat çok güçlüydü.

Örnek 3: Kendi ifademizle kuralım

Soru: "Kardeşim bilgisayar oyunlarını çok seviyor ama günde yalnızca bir saat oynuyor." cümlesini anlamını bozmadan iki farklı biçimde yeniden kurunuz.

Çözüm:

> a) Kardeşim bilgisayar oyunlarına çok düşkün; buna rağmen günde yalnızca bir saat oynuyor.
> b) Kardeşim günde yalnızca bir saat bilgisayar oyunu oynuyor, hâlbuki bu oyunları çok seviyor.

Birinci cümlede "çok seviyor" yerine "çok düşkün", "ama" yerine "buna rağmen" kullanılmıştır. İkinci cümlede sıra değiştirilmiş ve karşıtlık "hâlbuki" ile kurulmuştur. İki cümlede de oyunları sevmek ile az oynamak arasındaki karşıtlık korunmuştur.

Bağlantı: Bilimde yanılmak da bir adımdır

Bilim insanları bir deneyden belirli bir sonuç bekler ama deney her zaman beklenen sonucu vermez. Bu bir başarısızlık sayılmaz, aksine yeni bir bilgidir: Hangi yolun işe yaramadığı öğrenilmiş olur. Pek çok buluş, beklenmedik bir sonucun dikkatle incelenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bilim yazılarında zıtlık ifadelerinin sık kullanılması da bu yüzdendir.

Etkinlik 4

Yazma görevi: Bir teknolojinin iki yüzü

Günlük hayatta kullandığınız bir teknolojiyi (akıllı telefon, tablet, robot süpürge vb.) seçiniz. Bu teknolojinin yararlarını ve sakıncalarını anlatan iki paragraflık bir yazı yazınız.

1. Yazınızda en az dört farklı zıtlık bildiren ifade kullanınız.
2. Kullandığınız ifadelerin işlevine uygun olmasına dikkat ediniz; “aksine” kelimesini olumsuz bir yargıdan sonra, olumsuzlanan ya da beklenen durumun tam karşıtını vurgulamak için kullanınız.
3. Yazınızdaki bir cümleyi anlamını bozmadan kendi ifadenizle ikinci kez yazınız.
4. En az bir kısaltmayı ekiyle birlikte doğru yazınız ve bir ek bilgiyi yay ayraç içinde veriniz.
5. Yazınızı arkadaşınızla değiştiriniz. Arkadaşınız, zıtlık ifadelerinin altını çizip karşılaştırılan durumları yanlarına yazsın.

PUANLAMA ANAHTARI

Ölçüt	Tam (3)	Kısmen (2)	Henüz değil (1)
Zıtlık ifadeleri	En az dört farklı ifade kullanılmış	İki ya da üç ifade kullanılmış	Bir ifade ya da hiç yok
İşlevine uygunluk	Bütün ifadeler yerinde	Bir ifade yerinde değil	Çoğu yerinde değil
Kendi ifadesiyle kurma	Anlam bozulmadan yeniden kurulmuş	Anlam kısmen değişmiş	Yeniden kurma yok
Yazım ve noktalama	Kısaltma ve yay ayraç doğru	Bir hata var	Kurallar uygulanmamış

Ne öğrendik?

1. “Sınav kolaydı, aksine çok kısaydı.” cümlesindeki anlatım bozukluğunu açıklayınız ve cümleyi düzeltiniz.

2. “Haritaya baktık ama yolu bulamadık.” cümlesini “rağmen” kelimesini kullanarak yeniden kurunuz.

3. “Hâlbuki” kelimesini kullanarak, bilinen bir gerçeği hatırlatan bir cümle kurunuz.

4. “Telefonum yeni değil ama çok iyi çalışıyor.” cümlesinin anlamını koruyan cümle aşağıdakilerden hangisidir?
   A) Telefonum yeni olduğu için çok iyi çalışıyor.
   B) Telefonum eski olmasına rağmen çok iyi çalışıyor.
   C) Telefonum eski olduğu için iyi çalışmıyor.
   D) Telefonum yeni ama hiç çalışmıyor.

Notlarım

4 Yazım ve Noktalama Köşesi

Kesme işareti (‘): Metinde **NASA’nın** ve **TÜBİTAK’ın** yazımlarını gördünüz. Kesme işaretinin bu konudaki görevleri şunlardır:

- **Kısaltmalara getirilen ekleri ayırır:** TDK’ye, TBMM’de, NASA’nın, TÜBİTAK’ın. Ek, kısaltmanın okunuşuna göre seçilir. TDK, “te-de-ke” diye okunduğu için **TDK’ye** yazılır. NASA ise bir kelime gibi okunduğu için **NASA’nın** yazılır.
- **Bir harften ya da ekten sonra gelen ekleri ayırır:** a’dan z’ye kadar, b’den sonra; -ler’in kalın ünlülü biçimi -lar’dır.
- **Söyleyiş gereği düşen sesleri gösterir:** Konuşmada ya da şiirde “ne oldu” sözü kısaltılarak **n’oldu** biçiminde yazılabilir.

Yay ayraç ( ): Metinde “Robotumuzun beyni (avuç içi büyüklüğünde bir devre kartı)” ve fuar panosundaki sözün sonunda yer alan “(Mustafa Kemal Atatürk, 1924)” yazımlarında yay ayraç kullanılmıştır. Yay ayracın bu konudaki görevleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tanım Kesme işareti ve yay ayraç

Kesme işareti (‘) özel adlara getirilen ekleri ayırmanın yanı sıra kısaltmalara, harflere ve eklere getirilen ekleri de ayırır; ölçü ya da söyleyiş gereği düşen seslerin yerini gösterir. Yay ayraç ( ) ise cümlenin dışında kalan ek bilgiyi ve tiyatroda konuşanın hareketini gösterir, alıntının yazarını ya da alındığı eseri belirtir; maddeleri gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı olarak da kullanılır.

Yay ayracın görevleri

	Görevi	Örnek
Ek bilgi	Cümledeki anlamı tamamlayan ama cümlenin dışında kalan bilgiyi gösterir.	Robotun beyni (küçük bir devre kartı) laboratuvardaydı.
Tiyatro	Tiyatroda ve senaryoda konuşanın hareketini, durumunu açıklar.	DEFNE (Robotu masaya koyarak) — Hazırız!
Alıntı	Alıntının yazarını ya da alındığı eseri gösterir.	"... en hakiki mürşit ilimdir, fendir." (Mustafa Kemal Atatürk)
Madde	Maddeleri gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı olarak kullanılır.	1) Parçaları topla. 2) Devreyi kur.

Tuzağa düşme!

Okunuşa dikkat

Kısaltmaya ek getirirken kısaltmanın nasıl okunduğuna bakarız. Harfleri tek tek okunan kısaltmalarda ek, son harfin okunuşuna uyar: ABD "a-be-de" diye okunur, **ABD'nin** yazılır. TBMM "te-be-me-me" diye okunur, **TBMM'ye** yazılır. Bir kelime gibi okunan kısaltmalarda ek, kelimenin son ünlüsüne uyar: **NATO'ya**, **ASELSAN'da**.

Örnek 4: Yazım yanlışlarını düzeltelim

Soru: Aşağıdaki cümlelerdeki yazım ve noktalama yanlışlarını bulup düzeltiniz.

> a) Mektubu TDK'ya gönderdik.
> b) Robotun beyni küçük bir devre kartı laboratuvardaydı.
> c) ARDA Gülerek — Ben söylemiştim!
> ç) Planımız: 1 Parçaları topla. 2 Devreyi kur.

Çözüm: a) TDK "te-de-ke" diye okunur; ek okunuşa uyar: **TDK'ye.** b) "Küçük bir devre kartı" sözü, beynin ne olduğunu açıklayan ek bilgidir; işaretsiz bırakılınca cümle karışır. Ek bilgi yay ayraç içinde verilir: **Robotun beyni (küçük bir devre kartı) laboratuvardaydı.** c) Tiyatroda konuşanın hareketi, adından sonra yay ayraç içinde verilir: **ARDA (Gülerek) — Ben söylemiştim!** ç) Maddeleri gösteren sayılardan sonra bir işaret konur; kapama ayracı bunlardan biridir: **1) Parçaları topla. 2) Devreyi kur.**

✓ Ne öğrendik?

1. Aşağıdaki kısaltmalara verilen ekleri getirerek yazınız: AB (-de), THY (-ye), ASELSAN (-da).

2. "Ali Kuşçu 15. yüzyılda yaşamış bir gök bilimcidir." cümlesindeki bilgiyi, "İstanbul'da çalıştı." cümlesine yay ayraç içinde ek bilgi olarak ekleyiniz.

3. Kısa bir tiyatro sahnesi için bir konuşma satırı yazınız. Konuşanın hareketini yay ayraç içinde veriniz.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kesme işaretinin kullanımı yanlıştır?
   A) Toplantı TBMM'de yapıldı.
   B) NASA'nın aracı Mars'a ulaştı.
   C) Bu belgeyi TDK'ya gönderin.
   D) a'dan z'ye bütün harfleri yazdık.

Tuzağa düşme!

Yanılgı avı: Zıtlık ifadeleri, kesme işareti ve yay ayraç

- ✗ "Ama ile ve aynı görevi yapar." → ✓ Ve iki durumu birbirine ekler. Ama ise iki durum arasındaki karşıtlığı gösterir.
- ✗ "Aksine her cümlede ama yerine kullanılabilir." → ✓ Aksine çoğunlukla olumsuz bir yargıdan sonra gelir; olumsuzlanan ya da beklenen durumun tam karşıtını vurgular: Zor değildi, **aksine** kolaydı.
- ✗ "Ancak kelimesi her zaman zıtlık bildirir." → ✓ "Bu işi ancak sen yapabilirsin." cümlesinde "ancak" zıtlık değil, "yalnızca" anlamı bildirir.
- ✗ "Kısaltmaya ek getirirken kısaltmanın son harfine bakılır." → ✓ Kısaltmanın **okunuşuna** bakılır: TDK'ye, NASA'nın.
- ✗ "Yay ayraç içindeki bilgi cümlenin asıl parçasıdır." → ✓ Yay ayraç içindeki bilgi cümlenin dışında kalan ek bilgidir. Çıkarıldığında cümle yine anlamlıdır.

Konu Testi

✓ Ne öğrendik?

Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz. Her sorunun doğru seçeneğini işaretleyiniz.

1 Okul kantini yeni düzenlendiğinde herkes öğrencilerin yalnızca abur cubur isteyeceğini sanıyordu. Aslında çoğu öğrenci ilk gün meyve tabaklarını tercih etti ve tabaklar ilk teneffüste tükendi. Bu parçada "aslında" ifadesi hangi iki durum arasındaki farkı gösterir?

A) Kantinin yeni düzenlenmesi ile eski düzeninin sevilmesi
B) Meyve tabaklarının tükenmesi ile kantinin kalabalık olması
C) Öğrencilerin abur cubur isteyeceğinin sanılması ile çoğunun meyveyi tercih etmesi
D) Kantindeki yeni düzenin önce beğenilmemesi ile sonra beğenilmesi

2 Okul kütüphanesinin görevlisi, tabletlerin kitapların yerini alacağını düşünenlere şöyle karşılık verdi: "Okuma saatlerine katılan öğrencilerin sayısı azalmadı, … her hafta biraz daha arttı." Bu cümledeki boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) aksine
B) yoksa
C) hâlbuki
D) çünkü

3 Bilim kulübü toplantısında başkan şunları söyledi: "Bilim şenliğini cuma mı yapalım yoksa pazartesi mi? Hangi gün seçilirse seçilsin, afişleri bu hafta asmalıyız; yoksa kimse şenlikten haberdar olmaz." Başkanın konuşmasında geçen iki "yoksa" için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) İkisi de iki seçeneği karşı karşıya getirmiştir.
B) İkisi de "aksi hâlde" anlamında kullanılmıştır.
C) Birincisi "aksi hâlde" anlamındadır, ikincisi iki seçeneği karşı karşıya getirmiştir.
D) Birincisi iki seçeneği karşı karşıya getirmiştir, ikincisi "aksi hâlde" anlamındadır.

4 Metinde ilk deneme şöyle anlatılır: "İlk denemede robot hızla ilerledi ama çizgiyi izlemedi, doğruca masanın kenarına gitti." Bu anlatımdaki "robot hızla ilerledi ama çizgiyi izlemedi" bölümünü anlamını bozmadan yeniden kuran cümle aşağıdakilerden hangisidir?

A) Robot hızla ilerledi; bu yüzden çizgiyi izledi.
B) Robot hızla ilerlemesine rağmen çizgiyi izlemedi.
C) Robot çizgiyi izledi ama hızla ilerlemedi.
D) Robot hızla ilerlemediği için çizgiyi izlemedi.

5 Okul gazetesi için haber yazan bir öğrenci, kısaltmalara getirdiği ekleri öğretmene gösterdi. Öğretmen yalnız bir cümlenin doğru olduğunu söyledi. Kısaltmaların okunuşu şöyledir: ABD "a-be-de", THY "te-ha-ye", NATO "nato", UNESCO "unesko". Bu okunuşlara göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde ek doğru yazılmıştır?

A) Biletimi THY'da aldım.
B) Heyet ABD'e gitti.
C) Haber NATO'e iletildi.
D) Toplantı UNESCO'da yapıldı.

6 Fuar panosunun en üstüne şu söz yazılmıştı: "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir." (Mustafa Kemal Atatürk, 1924) Sözün sonundaki yay ayraç hangi görevde kullanılmıştır?

A) Alıntının kime ve hangi yıla ait olduğunu göstermek
B) Tiyatroda konuşanın hareketini açıklamak
C) Maddeleri sıralamak
D) Söylenişte düşen bir sesi göstermek

KENDİME NOT

Bu konuda	Evet	Kısmen	Henüz değil
Metindeki zıtlık bildiren ifadeleri ve karşılaştırılan durumları bulabiliyorum.			
Ama, aksine, aslında, hâlbuki ve yoksa ifadelerinin işlevlerini ayırt edebiliyorum.			
Zıtlık ifadelerini cümlelerimde yerinde kullanabiliyorum.			
Bir cümleyi anlamını bozmadan kendi ifademle yeniden kurabiliyorum.			
Kesme işaretini ve yay ayracı kurallarına uygun kullanabiliyorum.			

Notlarım

Cevap Anahtarı

Ön Değerlendirme

1. Havanın güzel olması ile pikniğin ertelenmesi karşılaştırılmıştır.
2. Örnek: “aksine” (ya da “tam tersine”). Çünkü önceki yargı olumsuzdur ve boşluktan sonra olumsuzlanan durumun (“zor”) tam karşıtı (“kolay”) gelir.
3. TDK’ye. Kısaltma “te-de-ke” diye okunur; ek, okunuşa göre seçilir.
4. Kapama ayracı kullanılabilir: 1) 2) 3) biçiminde. Sayılardan sonra nokta da konabilir.

1. Okuyalım: Çizgiyi İzleyen Robot

1. Doğru sıra: 3, 1, 4, 2.
2. Parçaları toplamak, devreyi kurmak, robotu deneyip düzeltmek.
3. Arda başta robot yapmanın zor ve pahalı olduğunu, kendilerine göre olmadığını düşünüyordu. Sonunda bu işin adım adım yapılabileceğini kabul etti.
4. **B.** Metin, işin zor sanılmasına karşın adım adım ve denenerek başarıldığını anlatır; A, C ve D metinde söylenmeyen şeylerdir.

2. Zıtlık Bildiren İfadeler

1. Bilgisayarın çok hızlı olması ile ekranının küçük olması karşılaştırılmıştır.
2. Örnek: Kardeşim bilimden sıkılmıyor, aksine her akşam yeni bir deney yapmak istiyor.
3. İki seçeneği (kendi çözmek ve kitaba bakmak) karşı karşıya getirmiştir.
4. **C.** “Ve” iki durumu birbirine ekler; aralarında karşıtlık yoktur.

3. Zıtlık İfadelerini Yerinde Kullanalım

1. “Aksine” çoğunlukla olumsuz bir yargıdan sonra gelir; olumsuzlanan ya da beklenen durumun tam karşıtını vurgular. Verilen cümlede önce olumsuzlanan ya da beklenen bir durum yoktur (“kolaydı” olumsuz bir yargı değildir); ayrıca “kısa” sözü “kolay” sözünün karşıtı da değildir. Örnek düzeltme: “Sınav zor değildi, aksine çok kolaydı.”
2. Örnek: “Haritaya bakmamıza rağmen yolu bulamadık.”
3. Örnek: “Arda bu işin bize göre olmadığını söyledi; hâlbuki daha ilk denemedeydik.”
4. **B.** “Yeni değil” ile “eski” aynı anlamdadır; karşıtlık “rağmen” ile korunmuştur.

4. Yazım ve Noktalama Köşesi

1. AB'de, THY'ye, ASELSAN'da.
2. Örnek: Ali Kuşçu (15. yüzyılda yaşamış bir gök bilimci) İstanbul'da çalıştı.
3. Örnek: DEFNE (Robotu masaya koyarak) — Hazırız, deneyelim!
4. **C.** TDK "te-de-ke" diye okunur. Doğrusu: TDK'ye.

Konu Testi

1. **C.** "Aslında" sözü, sanılan durumla (öğrencilerin abur cubur isteyeceği) gerçeği (çoğunun meyveyi seçmesi) karşılaştırır; öteki seçenekler parçadaki iki durumu karşı karşıya getirmez.
2. **A.** "Azalmadı" olumsuz bir yargıdır; "aksine", olumsuzlanan durumun tam karşıtını ("arttı") vurgular. "Yoksa" seçenek, "çünkü" neden bildirir; "hâlbuki" ise önceki söze karşı çıkan bir gerçeği hatırlatır, oysa buradaki iki yargı aynı yöndedir.
3. **D.** Birinci "yoksa", "cuma mı … pazartesi mi" sorusunda iki seçeneği karşı karşıya getirir. İkinci "yoksa" ise "aksi hâlde" anlamındadır: Afişler asılmazsa kimse şenlikten haberdar olmaz. Bu yüzden iki kullanım aynı değildir; A, B ve C bu farkı yanlış verir.
4. **B.** "Rağmen" karşıtlığı korur; A ve D'de karşıtlık kaybolmuş, cümle "bu yüzden" ve "-dığı için" ile bir nedene bağlanmış; C'de olumlu ve olumsuz durumlar yer değiştirmiştir.
5. **D.** "UNESCO" bir kelime gibi "unesko" diye okunduğundan ek son ünlüye uyar: UNESCO'da. A'da "THY'de" (te-ha-ye), B'de "ABD'ye" (a-be-de), C'de "NATO'ya" olmalıdır.
6. **A.** Ayraç içindeki ad ve yıl, sözün sahibini ve tarihini gösterir.

Notlarım